

شکوفایی هنر نگارگری و خوشنویسی ایرانی از مکتب تبریز

یک پژوهشگر هنر خوشنویسی گفت: هنر نگارگری و خوشنویسی در ایران، از مکتب تبریز و هنرمندان این شهر به درجه رشد و شکوفایی و کمال رسیده است.

ایسنا/آذربایجان شرقی یک پژوهشگر هنر خوشنویسی گفت: هنر نگارگری و خوشنویسی در ایران، از مکتب تبریز و هنرمندان این شهر به درجه رشد و شکوفایی و کمال رسیده است.

محمدنقی نوعی پور در گفت و گو با ایسنا، در تشریح نحوه پیدایش مکتب اول تبریز، اظهار کرد: یکسری اتفاقات و رویدادهایی که در زمان پس از مرگ چنگیزخان مغول و در جریان تشکیل حکومت ایلخانان در ایران رخ داد، منجر به تشکیل و پیدایش مکتب تبریز شد. در این راستا سلسله ایلخانی مغول به روی کار آمد که هولاکوخان اصلی ترین شخصیت این سلسله بود و توانست مقدمه تشکیل حکومت قوی و امپراطوری بزرگ ایلخانی را با محوریت تبریز آغاز کند که این زمان نیز با اوج شکوفایی هنر و مکتب تبریز مصادف شد.

وی ادامه داد: هولاکوخان فرد بسیار قدرتمندی بود که به کشورگشایی علاقه داشت و در سرکوب مخالفان نیز با شدت رفتار می کرد. از جمله مهمترین جریاناتی که هولاکوخان به آن خاتمه داد، جریان اسماعیلیان بود که این گروه از مردم با داشتن قلعه های مستحکم و فراهم کردن زیر ساخت های بزرگ فرهنگی، در تلاش های مهم خود توانستند در حوزه هنر و فرهنگ، علما و دانشمندان بسیار سرشناسی را گردآوری کنند.

وی افزود: هولاکوخان مایل بود تا مجموعه ای همانند جریان اسماعیلیان را تشکیل دهد و در این راستا نیز بر اساس پیشنهاد علما، پیش از نابودکردن قلعه ها، از کتابخانه بزرگ اسماعیلیان که چندین هزار جلد کتاب در آن جمع آوری شده بود، تعداد بالایی کتاب های مفید این مجموعه را برداشته و با حفاظت از این آثار، آن ها را به تبریز و مرکز حکومت منتقل کرد.

نوعی پور متذکر شد: علمای سلسله ایلخانی هم چون خواجه نصیرالدین طوسی و عطاملک جوینی همان عالمانی بودند که در تشکیلات اسماعیلیان فعالیت داشته و وجاهت علمی و جایگاه اجتماعی خوبی داشتند که بنابر صلاحدید در جهت حفظ ریشه های فرهنگی، مذهبی، علمی و حفظ موارث ارزشمند از تاراج و نابودی ها در تشکیلات حاکمیت ایلخانان نقش آفرین بودند.

وی با بیان این که تشکیل زیرساخت فرهنگی کشور برای اولین بار در منطقه آذربایجان پیاده سازی شد، گفت: در این راستا به یکباره تمامی توجه ها، ثروت ها و بزرگان با اجبار و یا علاقه در این منطقه جمع شدند. در نتیجه این دوره قوی هنری، شخصیت های بزرگی چون خواجه نصیرالدین طوسی و عطاملک جوینی به عنوان وزرای حاکمیت پیشنهاد دادند تا با توجه به عدم کفایت خلیفه عباسی و سرکوب های متعدد مردم عراق، سابقه تنش ها و سرپیچی از تسلیم شدن به هلاکوخان با وجود امتیازاتی که داده می شد، تصمیم اساسی برای حذف این سلسله معضوب و متکبر گرفته شود و در این راستا نیز پس از سرکوب خلیفه عباسی و تصرف بغداد، مکتب ۵۰۰ ساله بغداد خاتمه یافته و تمامی هنرمندان و آثار آن مکتب به منطقه آذربایجان و تبریز انتقال یابد.

تشکیل مجموعه "دارالملک" در تبریز

وی ادامه داد: فرصت تاریخی پیدایش یک مکتب هنری با این شرایط استثنایی برای تبریز فراهم شده بود و در ادامه این دوره تمامی ظرفیت های فرهنگی و هنری و ثروت سرزمین های تحت سلطه مغول از آسیای میانه گرفته تا مصر در تبریز با عنوان "دارالملک" جمع شدند. زیر سایه حکومت ایلخانی که با روی کارآمدن غازان خان پس از مرگ هلاکوخان و پسرش گیخاتو در سال ۶۴۵ قمری به صورت رسمی آغاز شد، مجموعه دیگری به نام ربع رشیدی در تبریز تاسیس یافت که نشان می دهد این روند هنری یک حرکت کاملا برنامه ریزی شده بود و یک فرصت تاریخی برای آذربایجان و کل کشورهای اسلامی محسوب می شد.

این پژوهشگر تاریخ خوشنویسی اظهار کرد: تاثیر و نتیجه تحولی که در علم، فرهنگ و صنعت منطقه آذربایجان اتفاق افتاد، حتی به اروپا رسید که گفته می شود جنبش هنری رنسانس اروپا نیز برگرفته از مجموعه ربع رشیدی تبریز است. محصول این دوره باعث اتفاقات بزرگ و پیدایش سبک هایی در حوزه نگارگری و خوشنویسی از جمله پیدایش خط نستعلیق شد، یعنی چهار استاد از هفت استاد سرشناس معروف به "اساتید سبعه" که از بغداد به تبریز مهاجرت کرده بودند و دو نفر از آن ها نیز اهل خود تبریز بودند، فعالیت خود را با کیفیت بالاتر در مکتب تبریز ادامه دادند.

ظهور شخصیت های مهم هنر خوشنویسی و نگارگری در تبریز

وی ادامه داد: در راستای این دوره افرادی هم چون "میرعلی تبریزی" خوشنویس بزرگ و مشهور به عنوان واضع الاصل خط نستعلیق و "جعفر تبریز" به عنوان استاد الاساتید خوشنویسی در تبریز به ظهور رسیده و رشد کردند و در هنر نگارگری نیز هنرمندان ماهر به عرصه کار آمدند و با مهارت هایی که کسب کرده بودند از تاثیر ۵۰ درصدی نقاشی چینی بر روی نقاشی های ایرانی کاستند و آن را به نقاشی های اصیل ایرانی تبدیل کردند.

وی با بیان این که ثمره مکتب اول تبریز، تغییرات بزرگ، بنیادی و حساس در حوزه هنر نگارگری بود، گفت: هنر صفحه آرایی کتب و صفحات در این دوره به حد اعلائی رسید و سپس خط نستعلیق در خوشنویسی ظهور کرد که اکنون از آن به عنوان عروس خطوط اسلامی نام برده می شود چرا که این خط برگرفته از زیبایی های طبیعت ساخته شده و خطی به مراتب زیباتر و علمی تر از سایر خطوط است.

نوعی پور در ادامه جریان مکتب اول تبریز، اظهار کرد: سلسله ایلخانی در اوج شکوفایی مکتب تبریز و هنر زیبای این منطقه فرو پاشید و سپس سایر حکومت ها و گاه سلسله های کوچکی چون ایلکانان و تیموری ها بر این منطقه حاکم شدند اما با روی کارآمدن سلسله جلایریان، برخلاف این که این دوره از لحاظ سیاسی و اجتماعی یک دوره پرتلاطم بود، ولی با بالندگی و اوج هنر خوشنویسی و نگارگری، درخشان ترین دوره تاریخ هنر تا آن زمان محسوب می شد و حتی بهترین آثار هنری تا آن زمان تولید شد که نگارش اولین دیوان حافظ نیز محصول این دوره است.

وی با بیان این که تبریز در این سلسله به عنوان پایتخت فرهنگی تعیین شده بود، افزود: اما پس از آن که سلسله تیموری بر ایران مسلط شد، با وجود شرایط بد و متلاطم و عدم ثبات سیاسی و اجتماعی ناشی از اختلافات و کشمکش های بین سه حکومت متخاصم در منطقه تبریز و آذربایجان، هنرمندان بسیار منسجم و تیمی رفتار کرده و آثاری را نیز به صورت متمرکز تولید کردند.

وی ادامه داد: شاهرخ میرزا فرزند تیمور که فردی بسیار هنردوست بود، در این دوره دستور داد تا تمامی تمامی هنرمندان تبریزی به صورت دسته جمعی سلطه به هرات پایتخت سلسله تیموری منتقل شوند و در سال ۸۲۳ قمری نیز ۴۰ هنرمند به ریاست جعفر تبریزی مجبور به سفر به هرات می شوند در حالی که کمی پیش از این تاریخ، میرعلی تبریزی از دنیا رفته بود و شاگردان او در حال نشر خط نستعلیق بودند.

این استاد هنر خوشنویسی متذکر شد: پایه گذاری مکتب هرات با این مهاجرت جمعی هنرمندان تبریزی به پایتخت تیموریان یعنی به شهر هرات اتفاق افتاد و مدیریت این جریان هنری برعهده میرزا جعفر تبریزی و سپس اظهر تبریزی بود. در حقیقت مکتب هنری هرات ذیل مکتب تبریز بوده و در اثر این مهاجرت جمعی و به مدیریت هنرمندان معروف تبریزی بنیان نهاده شده است.

عرضه اولین دیوان جامع شاهنامه فردوسی با خط جعفر تبریزی

وی با بیان این که هنرمندان تبریزی با حمایت و توجه های بسیاری به فعالیت خود در هرات ادامه دادند، اظهار کرد: یکی از یادگارهای این دوره، عرضه اولین دیوان جامع شاهنامه فردوسی با خط جعفر تبریزی بود که اکنون به شاهنامه بایسنقری یعنی به نام باسنقرمیرزا فرزند و وزیر هنردوست شاهرخ میرزا و شاگرد جعفر تبریزی مشهور است. این شاهنامه افتخار هنر ایران است و تمامی زحمات و ثمرات فعالیت های دو مکتب تبریز و هرات در آن دیده می شود.

نحوه تشکیل مکتب دوم تبریز

وی در خصوص تشکیل مکتب دوم تبریز ادامه داد: دو هنرمند بزرگ نگارگر کمال الدین بهزاد، سلطان محمد و حتی آقامیرک تبریزی نیز در این دوره و زیر نظر اساتید مهمی رشد کردند. پس از روی کارآمدن حکومت صفوی، شاه اسماعیل در ابتدای حکومت خود، هرات را با هدف بازگرداندن پایگاه فرهنگی هنری کشور به تبریز فتح کرد و با وجود اوضاع نابسامان سیاسی، تعدادی از هنرمندان قدرتمند به تبریز منتقل شدند و بدین ترتیب مکتب دوم تبریز پس از ۸۰ سال در تداوم مکتب اول این شهر شکل گرفت.

نوعی پور با اشاره به ارزش هنرمندان در حکومت های گذشته، گفت: حتی در اوضاع آشوب و سرنوشتی دولت ها نیز جایگاه هنرمندان دوره نزد حکومت ها و مردم آنقدر بالا بود که در قبال نابودی شهر حاضر بودند جان این هنرمندان را حفظ کنند.

وی ادامه داد: ثمره مکتب دوم تبریز نیز ظهور هنرمندان بسیار شاخص ایرانی است که ما افتخار فرهنگ و هنر خود می دانیم،

سلسله و ریشه تمامی بزرگان دو هنر نگارگری و خوشنویسی به این هنرمندان بزرگ تبریزی و پایگاه و تشکیل دهندگان مکتب تبریز می رسد.

تلاش شاه عباس صفوی برای انتقال مکتب تبریز به اصفهان

وی با بیان این که مکتب تبریز در دوره صفوی به اوج خود رسیده و به کل کشورها و مراکز اسلامی دنیا انتشار یافته بود، گفت: این مکتب در طول سال های متمادی تنها در تبریز مستقر نبود و به پایتخت های مختلف حکومت ها منتقل می شد. در تاریخ ۱۰۰۰ قمری نیز این مکتب به اصفهان رفته و حتی شاه عباس از تعدادی هنرمندان تبریزی مستقیماً دعوت می کند تا در دربار فعالیت کنند و سپس دستور می دهد تا ۱۰۰۰ خانواده تاجر، هنرمند، صنعتکار، فقیه و ... اهل تبریز به اصفهان مهاجرت کنند تا از این طریق مجموعه ای همانند ربع رشیدی در شهر اصفهان بسازد.

این محقق و کارشناس هنری متذکر شد: از جمله افراد شاخصی که در این راستا از تبریز به اصفهان مهاجرت کرده بود، صائب تبریزی و محمد مقیم تبریزی است. در واقع مکتب تبریز از این دوره به سراسر ایران و حتی هندوستان، استانبول و ... نشر می یابد و زیر نظر سلسله گورکانی شاگردانی در هند پرورش داده می شوند و حتی سر سلسله خوشنویسان عثمانی نیز به خیرالدین مرعشی تبریزی ختم می شود.

ارزش فوق العاده دیوان جامع شاهنامه فردوسی

وی در بخش دیگری از سخنان خود در خصوص ارزش قیمتی آثار هنری، اظهار کرد: آثار هنری شاخصی چون شاهنامه بایسنقری که حاصل مجموعه تلاش هشت هنرمند است، با 700 صفحه آنقدر ارزش بالا و غیرقابل ارزش گذاری دارد که تنها یک صفحه از آن به قیمت ۱۲ میلیون دلار به فروش رفته و نسخه چاپی محدود این کتاب نیز با قیمت ۲۵ میلیون تومان فروخته شده است.

افتخار کشورهای دیگر از میزبانی هنرمندان ایرانی

وی با تاکید بر این که هرگاه در طول تاریخ به هنر اهمیت داده ایم، تاثیر آن در جامعه قابل مشاهده بود، گفت: اکنون در دوره معاصر، کشورهای غربی به دنبال جنگ نرم از طریق گسترش فرهنگ خود به سایر کشورها هستند، در حالی که در دوره صفوی کشورهای چون ازبکستان، هندوستان، پاکستان و افغانستان به زبان فارسی و هنر خوشنویسی ایرانی و ترکیه به میزبانی هنرمندان ایرانی افتخار می کردند چرا که کشورها از روی علاقه به هنر و آثار و مفاخر هنری به خصوص خوشنویسی با فرهنگ ایران ارتباط برقرار می کردند.

نوعی پور گفت: اهمیت هنر به گونه ای است که می تواند بیشتر از اسلحه تاثیرگذار باشد. هر گاه که به هنر توجه نشده، اسلحه بر هنر حکومت کرده و منجر به ضایع شدن هنر و فرهنگ یک ملت شده است.

وی تاکید کرد: هنر تاثیرات غیرمستقیم بسیاری پیش از تاثیر مالی و پولی دارد که در سایر ابزار نمی توان آن را مشاهده کرد. به همین خاطر قیمت گذاری یک اثر صرفاً جهت تقبل زحمتی است که برای خلق آن کشیده شده است در حالی که پس از آن تاثیرات فراوانی وجود دارد.

وی با بیان این که ارزش گذاری برای هنر کار آسانی نیست، گفت: هنرمندان بسیاری در تاریخ بودند که هیچ گاه وارد بحث های مالی و ارزش گذاری اثر هنری خود نمی شدند و ذات هنر را با هیچ مبلغی قابل قیاس نمی دانستند. چرا که در بحث اقتصاد هنر، اقتصاد باید به عنوان مکمل هنر و تکمیل کننده و مسیرگشای هنر مطرح شود نه مالکیت بر هنر، تا هنر و هنرمند و ارزش های واقعی آن ها به جایگاه واقعی خود در جامعه برسد.

این استاد هنر خوشنویسی با تاکید بر این که اکسپوی هنری تبریز باید در راستای فرهنگ سازی هنر و فرهنگ در جامعه تلاش کند، اظهار کرد: خریدار یک اثر باید بداند که با خرید خود به هنر خدمت می کند و در کنار آن از معجزه هنر بهره می برد.

با مشکل افت سلیقه مردم روبه رو هستیم

وی افزود: متأسفانه امروز با مشکل افت ذائقه و سلیقه مردم در تمامی عرصه ها رو به رو هستیم که ناشی از نگاه غیر اصولی و ابزاری به هنر است، این امر موجب خلق آثار نازل و سطح پایین شده در حالی آثار عمیقی که انسان را به تفکر وامی دارند، با استقبال پایین عامه مردم مواجه است.

وی با تاکید بر این که مردم باید ذائقه خود را به ذائقه هنرمند نزدیک کنند، نه این که شرایط به گونه ای شود که هنرمند بر اساس نظر مردم آثارش را بیافریند، اظهار کرد: پیش از برگزاری اکسپوی هنری تبریز و یا هر نوع نمایشگاه هنری دیگری، باید مدتی در خصوص آثار تولیدی و اهداف برگزاری نمایشگاه در بین مردم فرهنگ سازی انجام بگیرد تا سطح فرهنگ مردم ارتقا یابد و از این طریق و با این گونه فعالیت های هنری پیوسته شاهد ظهور مکتب سوم تبریز باشیم.

نوعی پور در خاتمه با بیان این که برای کلماتی چون مکتب، هنر و زیبا تعریف مشخصی تبیین نشده است، گفت: در تعریف معنای مکتب زیبای هنر قطعا با یک مسئله بسیار پیچیده و عمیقی مواجه هستیم. در تعاریف گفته شده، مکتب از یک جریان و فعالیت اجتماعی است که بایستی بر روی هنر تاثیری بگذارد که ادامه داشته باشد و از آن استقبال شود.